

Kur'an'daki İnfak Kavramının Anlam Yelpazesi

Ali Rıza GÜL*

ABSTRACT

The conception of infâq conveys a wide range of meanings embracing many different conceptions elaborated within the Koran. Infâq is attributed both to Allah –in its metaphorical meaning- and the human beings. The meaning attributed to Allah is understood as granting mankind material subservience. However the meaning attributed to human beings is understood as disposing of the possessed thing and spending them both for themselves and the others, helping the other, based on its lexical meaning. As for the infâq done by the Muslims, together with this lexical meaning is named as zakât (obligatory alms), alms, helping, material contribution to war (provided that it is in the path to Allah), nafaqah, teberru. In addition to all these, the material support provided by the disbelievers in order to destroy Islam and the Muslims, the helps and contributions made by hypocrites (munâfiqûn) to Islam's army –though they are not good intentions- are assessed in the Koran within the work of infâq.

KEYWORDS: Infaq, alms tax/obligatory alms (zakat), alms, helps, disposing, spending.

A. Giriş

Kur'ân-ı Kerim oldukça zengin bir kavram çeşitliliğine sahiptir. Bir Müslümanın düşünce sisteminin iskeletini oluşturarak, dünyaya bakış açısını şekillendiren bu kavramlar, taşıdıkları ana nitelikleri göz önüne alınarak, dînî, hukûkî, kevnî (kozmojojik) vb. isimler altında çeşitli sınıflara ayrılabilir. Ancak ayırıcı özellikleri genel olup, ismi geçen kategorilerden her birine yaklaşıklık olarak aynı uzaklıkta bulunmaları sebebiyle, bazı kavramları bu tasnifin herhangi bir yerine yerleştirmek oldukça zordur. Anlam çerçeveleri geniş olduğundan, bu tür kavramlar hayatın dînî, ahlâkî, hukûkî... birçok alanı ile ilgili olabilmektedirler. Bu özellikleri, onların farklı bilim dalları açısından incelenmesine sebep teşkil edebilmektedir. İnfak (*el-infâk*) kavramı işte bu tür kavramların belki de en başta gelenidir.

Mâlî bir ibadet şekli olmanın yanı sıra, hukûkî, ahlâkî ve iktisadî rengi de aynı derecede –belki daha fazla- belirgin olan infak kavramını, özellikle hicri

* **Dr. Arş. Gör.**, Y. Y. Ü. İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı. e-mail: alirizagul@hotmail.com, aliriza64@myynet.com

ikinci yüzyıldan itibaren Müslüman hayatını özellikle hukukî yönden nizamlamayı amaçlayan İslâm hukuku (*fıkıh*) açısından inceleyebileceğimiz gibi, mü'mine davranışların doğrusunu gösterme gayesi güden ahlâk ilmi perspektifinden veya ahlâkî güzellikleri sanatkârâne bir biçimde ve derin ruh zevki içerisinde yaşatmayı hedefleyen tasavvuf zaviyesinden de tahlil edebiliriz; hatta çağdaş iktisat metodolojisinden de yola çıkabiliriz. Hangi bilim dalından yola çıkarsak çıkalım, ele aldığımız kavramın kaynağı olması ve karakterini belirlemesi hasebiyle, son tahlilde ulaşacağımız nokta Kur'ân'dır. Ne var ki, isimlerini zikrettiğimiz bu bilim dallarından herhangi birisi zaviyesinden yapılacak bir analiz, Kur'ân'ın perspektifini her yönüyle yansıtaçağını söylemek son derece güçtür. Çünkü bu bilim dallarından her birinin temel sorunu ve amacı farklıdır; sözgelimi, birinde hukûklîğin, diğerinde ahlâkîğin, bir başkasında duygu yüklü dinî yaşantının gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Oysa Kur'ân, ne tamamen bir hukuk, ne ahlâk, ne tasavvuf ve ne de iktisat formunda bir kitaptır; o, kendi üslubu içerisinde yeri geldikçe bunlara da yer vermektedir, hepsi bu kadar. O halde Kur'ân'da geçen bir kavram, öncelikle tefsir ilminin konusu olmalıdır. İşte bu yüzden ilâhî kitapta kullanılan infak kavramının anlam yelpazesini tespit etmek öncelikle tefsir ilminin konusudur.

İnfak kavramı Kur'ân'da, harcama, yardımlaşma ve dayanışma konularının hepsini birden doğrudan ilgilendiren kapsayıcı kavramların başında gelmektedir. Zira bu kavram ve türevleri, ilgili ayetlerde, harcamanın, mâlî anlamda yardımlaşma ve dayanışmanın hemen her türünü nizamlayan ve yönlendiren yeterli ilkelerle amaçları kapsayacak şekilde geçmektedir. İslâm'da mâlî harcama anlayışının belkemiğini de infak kavramı oluşturmaktadır. Böyle bir Kur'ân kavramının anlam alanını belirlemek, büyük bir önemi haizdir. Biz bu araştırmamızda, tefsir kitaplarında dağınık vaziyette bulunan bilgileri bir araya toplayıp, bunlar arasında gerekli tercihleri de yapmak suretiyle, infak kavramının anlamsal sınırlarını belirlemeye çalışacağız. Amacımız, bu kavramın anlam alanını tespit ederek, onun ve ilgili ayetlerin doğru anlaşılmasına katkı sağlamaktan ibarettir.

B. Lügavî ve Istılâhî Açından İnfak

İnfak kelimesi, ne-fe-ka kökünün if'âl kalıbına girmiş mastar biçimidir. Arapça'da bu kök kelime, (bir mal) bitmek / tükenmek, yok olmak, (bir canlının ruhu) çıkmak, ölmek, gitmek, eksilmek, azalmak, revaçlanmak, (alıcısı) çoğalmak gibi anlamlara gelmektedir. İf'âl kalıbı bu kök kelimeyi geçişli hale getirmekte ve ona, "(malı) tüketmek, bitirmek, sona erdirmek, harcamak, sarfetmek, azaltmak, revaçlandırmak, (elden) çıkartmak, (bir kişi kendisini veya başkasını) fakir düşürmek" gibi anlamlar kazandırmaktadır.¹

1 Cemaleddin Muhammed b. Mükerrrem (İbn Manzûr), *Lisânü'l-Arab*, Beyrut: Dâru İhyâ'it-türâsî'l-Arabî, 1413/1993, XIV, 242-43; Muhammed b. Ebî Bekir er-Râzî, *Muhtârü's-Sihâh (Mu'cemu'r-Râzî)*, İstanbul: Çağrı Yay., 1980, s. 579; Mecdüddin Ebû Tâhir Muhammed b. Ya'kûb el-Firûzâbâdî, *Kâmûs Tercemesi (Okyanûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhîti)*, çev. Ahmed Asım, İstanbul: Bahriye Matbaası, nşr. Rizeli Hasan Hilmi Efendi, 1305, III, 1020.

Müfessirler de bu anlamların hemen hepsine atıfta bulunmakla birlikte, infak kelimesini genellikle sözlükteki asıl anlamını –buna ilk anlam da diyebiliriz– tespit ederek anlamlandırmaya çalışmışlardır. Sözelimi Mâverdi'ye (450/1058) göre, infak kelimesinin asıl anlamı çıkarmaktır (*el-ihrac*). Bir hayvanın ruhu çıktığı zaman *Nefekati'd-dâbbetü* (*Hayvan öldü.*) denilmesi, bu anlamın Arap dilindeki örneğini teşkil etmektedir.² Onun infaka oldukça genel bir anlam çerçevesi çizen bu açıklamasını İbnü'l-Cevzî (597/1200) tekrar etmektedir.³ Zemahşerî (538/1133) daha sistematik bir bakış açısıyla, Arapça'da birinci harfi *Nûn*, ikinci harfi de *Fâ'* olan bütün kelimelerin “çıkma ve gitme” anlamına geldiğini ileri sürmektedir.⁴ Râzî (606/1209) ile Kurtubî (671/1273) ise, bu açıklamalara bir sınır getirerek, infakın asıl anlamının “malı elden çıkarmak” olduğunu savunmaktadırlar.⁵ Kurtubî, münâfik (çıkan) kelimesinin infakla aynı kökten gelmesini de bu anlamla ilintili olarak, “Çünkü o imandan, iman da ondan çıkmıştır [ayrılmıştır].” cümlesiyle açıklamaktadır. Ayrıca o, infak kelimesindeki “tüketmek, bitirmek, sona erdirmek” anlamlarını da dikkate almaktadır. Bu bağlamda, Arapların, bir toplumun azığını bitirmesini, *Enfeka'l-kavn* (*Topluluk [azığını] tüketti.*) cümlesi ile ifade edebilmelerini örnek olarak göstermektedir.⁶

Görülmektedir ki, sözlük anlamı itibarıyla infak kelimesi, mutlak anlamda tüketmek, harcamak gibi anlamlar taşımaktadır. Malla ilgili olarak kullanıldığında, harcama ve sarfetme anlamları biraz daha öne çıkmaktadır. Kelimenin sözlük anlamı çift yönlü olup, hem iyi, hem de kötü işler ve amaçlar için harcama yapmayı ifade etmektedir. Yani, bu kelimenin kullanımında, harcamaya konusu ve amaçları açısından herhangi bir sınırlandırma getirilmesi söz konusu değildir. İslâm alimleri bir kavram olarak infakı tanımlarken bu çift yönlü anlamı muhafaza etmişlerdir. İnfak kavramının İslâm bilim geleneğindeki en yaygın tarifi, “Malı ihtiyaç için harcamaktır.”⁷ İhtiyacın iyi

-
- 2 Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Mâverdi el-Basrî, *en-Nüket ve'l-uyûn* (*Tefsîru'l-Mâverdi*), thk. es-Seyyid Abdulmaksûd b. Abdîrrahim, Beyrut: Dâru'l-kütüb el-ilmîyye, 1412/1992, I, 70.
  - 3 Cemalüddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzî el-Kuraşî el-Bağdâdî, *Zâdü'l-mesîr fi'l-ilmî't-Tefsîr*, et-tab'atü'r-râbia, Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1407/1987, I, 25.
  - 4 Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki Gavâmidit-Tenzil ve uyûnül-ekâvil fi vücûhi't-te'vil*, thk. Muhammed Abdusselam Şahin, Beyrut: Dâru'l-kütüb el-ilmîyye, 1415/1995, I, 50.
  - 5 Fahrreddin Muhammed b. Ömer b. el-Hüseyn el-Hasan b. Ali et-Teymî er-Râzî, *et-Tefsîru'l-kebtî* (*Mefâtihu'l-gayb*), Beyrut: Dâru'l-kütüb el-ilmîyye, 1411/1990, II, 29; Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmî'l-Kur'ân*, thk. Muhammed İbrahim el-Hafnâvî – Mahmûd Hâmid Osmân, et-tab'atü's-sâniye, Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1416/1996, I, 174.
  - 6 el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmî'l-Kur'ân*, I, 174. İslâm'a girip çıktığı veya aslında Müslüman olmadığı halde kendini Müslümanmış gibi gösterdiği için münafığa bu ismin verildiği de ileri sürülmüştür. Bkz. İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, XIV, 243-44.
  - 7 es-Seyyid eş-Şerîf Ali b. Muhammed b. Ali Ebû'l-Hasen el-Hüseynî el-Cürcânî, *et-Ta'rifât*, Beyrut: Âlemü'l-kütüb, 1407/1987, s. 62; Muhammed Abdurraûf el-Münâvî, *et-Tevkîf alâ*

veya kötü, olumlu veya olumsuz olması, kavramın anlamı açısından önemli değildir. Farklı bir anlatımla, böyle genel bir tarif, infakın her iki boyutunu da kapsamaktadır.

Bu tarife göre, infak bütün hayır konularını kapsadığı gibi,⁸ Allah'a isyan mahiyetindeki işlere yapılan harcamaları da kapsamaktadır.⁹ O halde infak kavramını, övülmüş ve yerilmiş olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Övülmüş infak (*el-infâku'l-memduh*), malını, Allah'a itaat mahiyetindeki işler, bakmakla yükümlü olduğu kişiler, misafirler, vacip veya mendup fiiller,¹⁰ iyi işler için sarfetmektir.¹¹ Bir insanın eşine,¹² yetimlere,¹³ kölelere ve hayvanlara güzel bir biçimde harcamada bulunması,¹⁴ çocuğunun süt annesine iyilik yapması, övülmüş infak çeşitlerindedir.¹⁵ Aynı şekilde namaz, oruç, hac vb. ibadetler için,¹⁶ sıla-i rahim yapmak amacıyla ve mağfiret edilmek kastıyla harcama yapmak da övülmüş infakın örneklerindedir.¹⁷ Yalnızca Allah'a yaklaşma kastıyla yapılan bu tür infakın vâcip ve mubâh çeşitleri vardır.¹⁸ Yerilmiş infak ise, malı Allah'a isyan mahiyetindeki işlere sarfetmektir (*el-infâk fi maâsi'llâh*). Bu, israf olup, malı zayi etme yollarından biridir.¹⁹ İnfakın bu türü İslâm'da yasaklanmıştır. Bu cümleden olarak, savurganlık sayılan hususlarda infak yapmak,²⁰ helal olmayan yiyeceklere harcamada bulunmak yasaklanmıştır.²¹

Çift yönlü anlamına rağmen infak kelimesinin kültürümüzde yalnızca olumlu yönüyle kavramlaştığını, Müslüman halklar arasında sadece bu anlamını çağrıştıracak biçimde kullanılır olduğunu görmekteyiz. İlmî olmaktan ziyade kültürel yönü ağır basan bu kullanım, infak kavramının tarifi olarak algılanabilmiş, neticede olumsuz yönü tamamen görmezden gelinen infak, yalnızca "başkasına Allah için yardım yapma" veya daha geniş bir ifadeyle, "müslümanların, mallarını Allah rızası için muhtaçlara ve hayır işlere sarfetmesi"²²

mühimmâti't-teârîf, thk. Muhammed Rıdvân ed-Dâye, Beyrut: Dâru'l-fikri'l-muâsir, Di-
maşk: Dâru'l-fikr, 1410, s. 100.

8 Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi şerh-i Sahîhi'l-Buhârî*, tashih: M. Fuad Abdulbâki - M. el-Hatîb, Beyrut: Dâru'l-ma'rife, 1379, IX, 499.

9 Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm, *Garîbü'l-hadîs*, Haydarâbâd, 1384-87/1964-67, II, 48.

10 İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, III, 298, 305.

11 İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, III, 304.

12 İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, I, 137.

13 İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, III, 331.

14 İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, IV, 459.

15 İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, IX, 504.

16 İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, VII, 29.

17 İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, VIII, 481.

18 İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, I, 136.

19 Ebû Ubeyd, *Garîbü'l-hadîs*, II, 48.

20 İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, IX, 74.

21 İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, IX, 518.

22 er-Râzî, *et-Tefsîru'l-kebir*, II, 29; Ebu'l-Fadl Şihâbüddin es-Seyyid Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Âlûsî el-Bağdâdî, *Rûhu'l-meânî fi tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-seb'i'l-mesânî*,

eyleminden ibaret görülebilmektedir. Oysa hiç olmazsa ilmî araştırmalarda infakın çift yönlü anlamı korunmalıdır. Çünkü bu anlam, kelimenin Kur'ân'daki kullanımı ile örtüşmektedir.

C. Kur'ân'da Kullanılışı Açısından İnfak

İnfak kavramının anlam alanını Kur'ân-ı Kerim'deki kullanımı bakımından tespit edebilmek için, öncelikle bu kavramı ilgili ayetler doğrultusunda sınıflandırmak gerekir. İlgili ayetler doğrultusunda infakı, hem bu kavram dolayısıyla mükelleflere (birey ve toplumlara) yüklenen fikhî yükümlülüğün türü, hem de fail, yani infak eylemini gerçekleştiren özne açısından sınıflandırılabilir. Bunlardan birincisi olan fikhî sınıflandırmaya göre, infakın farz, vacip ve mendup türleri vardır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, müfessirler tefsirlerinde bunlar üzerinde yeterince durmuşlardır. Biz bu tasniflerden ikincisini esas alarak araştırmamızı sürdürmemizin daha isabetli olacağı kanaatindeyiz. Bunun birkaç sebebi vardır. Birincisi, Allah'ın insanlara yaptığı infakın, farz veya mendup gibi sırf insanlarla ilgili infak kategorileri içerisinde değerlendirilemeyeceği gerçeğidir. İkincisi, bazı ayetlerde geçen infak kelimesinin, farz veya mendup bütün infak türlerini kapsayabilmesidir. Fikhî tasnif esas alındığında, böyle bir ayetin her bir infak türü içerisinde tekrarı gerekecektir. Bu da zaman ve sayfa israfına yol açacağı açıktır. Üçüncüsü, bazı ayetlerdeki infak kelimesinin, bütün infak türlerini mi, yoksa sırf farz, vacip veya mendup olanlarını mı kapsadığını tespit etmedeki zorluktur. Yeri gelmişken belirtelim ki, araştırmamız esnasında gerektikçe bu fikhî kategorilere de temas edilecektir. Dördüncüsü, fikhî açıdan yapılan tasnifin sadece Müslümanlarla sınırlı olmasıdır; oysa Kur'ân'daki infak kelimesi, hem diğer insanlarla, hem de Allah'la ilgilidir. Beşincisi, özne açısından yapılacak bir tasnifle, sıraladığımız bu zorlukların önemli ölçüde bertaraf edilme imkânının bulunmasıdır. Bunlardan ötürü, bizim bu tercihimiz sayesinde infak kavramının anlam alanı daha belirgin hale gelecek, buna bağlı olarak da yukarıda değindiğimiz yaygın anlayışın, bu kavramın sınırlarını belirlemede yeterli olup olmadığı daha iyi ortaya çıkacaktır. Fail açısından bakıldığında görülür ki, infak yapma fiili, ilgili ayetlerde yalnızca insanlara değil, aynı zamanda Allah'a da isnat edilmektedir. Öyleyse öznesi itibariyle infak yapma fiilini biri ilâhî infak, diğeri de insanî infak olmak üzere iki gruba ayırarak araştırmamızı sürdürmemiz gerekmektedir.

Beyrut: Dâru'l-fıkır, 1417/1997, I, 195; Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili - Türkçe Tefsir*, İstanbul: Eser Neşriyat, 1979, I, 192-93; Mehmed Vehbi, *Büyük Kur'ân Tefsiri (Hulâsâtü'l-beyân fî tefsiri'l-Kur'ân)*, İstanbul: Üçdal Neşriyat, tarihsiz, I, 41; Nihat Temel, *Kur'ân'da Sosyal Güvenlik Kurumu Olarak İnfak*, İstanbul: İFAV, 2001, s. 17 vd.; Mustansır Mîr, *Kur'ânî Terimler ve Kavramlar Sözlüğü*, çev. Murat Çiftkaya, İstanbul: İnkulâb Yay., 1996/1416, s. 100-01; Mustafa Çağrıncı, *İnfak*, "TDV İslâm Ansiklopedisi", İstanbul: İSAM, 2000, XXII, 289-90; Hamdi Döndüren, *İnfak*, "Şâmil İslâm Ansiklopedisi", İstanbul: Şamil Yay., III, 155; Hüseyin Arslan, *İslâm'da Tüketici Hakları*, Ankara: T. Diyanet Vakfı Yay., 1994, s. 22; Ö. Demir-M. Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, İstanbul: Ağaç Yayıncılık, 1992, s. 180.

1. İlähî İnfak

İlähî infak, Medine döneminde Finhâs gibi bazı Yahudi din adamlarının, Müslümanların hakimiyeti ile birlikte gelirleri azalmaya başladığı için ve/veya Hz. Muhammed ile ashabının maddi ihtiyaç içerisinde bulunmaları ile alay etmek maksadıyla Allah'ın elinin bağlı olduğunu söylemeleri üzerine, onların bu tavırlarına cevap olarak inen²³ şu ayette söz konusu edilmektedir: *Yahudiler; 'Allah'ın eli bağlıdır.' demektedirler. [Oysa] onların elleri bağlanmıştır; [bu] söyledikleri sebebiyle lanet olsun onlara. [Söylediklerinin] tam aksine, Onun iki eli de açıktır; dilediği şekilde infak eder / verir.*²⁴ Bu ayette, Yahudilerin mecaz bir anlatımla ve alaycı bir söylemle Allah'ın cimri ve pinti olduğu, bu yüzden de Müslümanlara yardım etmediği yönündeki iddialarına, aynı şekilde mecaz bir ifadeyle karşılık verilerek, Onun iki elinin de açık, yani cömert olduğu belirtilmektedir.²⁵ Ayette, 'Onun iki eli de açıktır.' denildikten sonra, 'dilediği şekilde infak eder.' cümlecığının kullanılması müfessirler arasında tartışmalara yol açmıştır. Zemahşerî başta olmak üzere bazı müfessirler, ayetteki bu iki cümlecığın aynı anlama geldiğini, dolayısıyla buradaki infak kelimesinin ayete yeni bir anlam katmayıp, Allah'ın cömertliğini belirten önceki ifadeyi güçlendirdiğini ileri sürerken,²⁶ diğer müfessirler, bu kelimenin içinde bulunduğu cümlecığın, "Allah dilediği gibi rızık verir." anlamına geldiğini ve Allah'ın rızık vermedeki tavrını (sebepli veya sebepsiz, çok veya az vermesi vb.) anlattığını savunmaktadırlar.²⁷ Kanaatimizce, bu cümlecik güçlendirme (*te'kid*) fonksiyonundan daha ileri bir fonksiyon icra ederek, Allah'ın cömertliğinin sonucunu bildirmektedir. Dolayısıyla bu cümlecik, Allah'ın cömert olduğunu belirten önceki mecaz ifadenin tamamlayıcısı olarak değerlendirilip, "[kendisi için hiçbir maddi karşılık beklemezsiniz] verir, ihsan eder, lütfeder" kelimeleriyle Türkçe'ye çevrilebilir.

2. İnsanı İnfak

İlgili ayetlerde, infak fiili, Müslüman olup olmadıklarına bakılmaksızın bütün insanlara isnat edilmektedir. Buna bağlı olarak, diğer birçok konuda olduğu gibi, infak konusunda da temel dini gruplandırma esas alınarak, hitap inkârcılara (kafirler = iman etmeyenler, imanı geçerli olmayanlar), onların

23 Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîl-i âyi'l-Kur'ân*, Beyrut: Dâru'l-fıkri, 1408/1988, VI, 300; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf* I, 642; Ebü'l-Fidâ' İsmail İmâdüddîn b. Ömer b. Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. M. İbrahim el-Bennâ vd., Kahire: Dâru's-Şa'b, tarihsiz, III, 138; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, III, 1728.

24 Mâide (5), 64.

25 et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, VI, 299-301; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf* I, 642-43; er-Râzi, *Mefâtihu'l-gayb*, XII, 35-37; el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, VI, 174-76; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ân*, III, 138; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, III, 1727-28.

26 ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf* I, 643; el-Âlûsî, *Râhu'l-meânî*, VI, 266.

27 et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, VI, 300, 302; er-Râzi, *Mefâtihu'l-gayb*, XII, 37-38; el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, VI, 177; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ân*, III, 138; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, III, 1729.

farklı iki grubu mahiyetindeki müşriklere (Allah'a ortak koşanlar, putperestler) ve münafıklara, ehl-i kitaba ve Müslümanlara yöneltilmektedir. Bunları analiz etmek, infakın Kur'ân'daki anlam yelpazesinin daha iyi ortaya çıkmasına yardımcı olacaktır.

2.a. İnkârcılara (Kâfirlere) Atfedilen İnfak

Mekke döneminin ilk yıllarında İslâm'ı kabul eden fakirler, karşılaştıkları büyük maddi problemler karşısında Müslüman olsun veya olmasın başkalarından yardım istemek zorunda kalıyorlardı [zaten Kur'ân da din ayırımı gözetmeksizin zenginleri bu tür yardımlara teşvik ediyordu]. Oysa aynı Müslümanlar, zenginlik ve fakirlik gibi işleri (*ef'âl, umûr*) Allah'ın dilemesi (*meşîetüh*) ile ilişkilendirerek, "Allah dilerse, filanı zengin eder." vb. şeyler söylüyorlardı. Onların, bir taraftan işleri Allah'a isnat ederken, diğer taraftan kendilerinden yardım istemelerini bir çelişki olarak gören Mekke inkârcıları, bu inancın yanlışlığını göstermek ve alay etmek maksadıyla, "Allah onları fakir edecek de biz mi doyuracağız?" diye soruyorlardı. Kur'ân'da bu dokunaklı olay konu edilerek, inkârcılardan istenen yardım infak olarak nitelendirilmektedir:²⁸ *Onlara, 'Allah'ın size rızık olarak verdiklerinden infak edin.' denildiği zaman, kâfirler iman edenlere, 'Dilediği takdirde Allah'ın doyuracağı kişileri biz mi doyuracağız? Gerçekten siz açık bir sapıklık içindesiniz.' demişlerdir.*²⁹ Mekke döneminin ilk yıllarında indiği anlaşılan bu ayet,³⁰ bir yandan infakın içeriğindeki

* *Kâfir* kelimesi, Arap dilinde "örtten" anlamına gelmektedir. Kur'ân'da yine asıl anlamından mecaz olarak imanla ilişkilendirilen (imamı örtten gibi) bu kelime, Allah, ilahi kitap ve peygamber gibi temel dîni değerlerden birine veya hepsine inanmayan, onları inkâr eden kişi anlamına geldiği gibi, bu temel değerlere inanmakla birlikte onlar hakkında kesinlikle kabul edilemez inançlara sahip olan kişi (müşrik gibi) anlamında da kullanılmaktadır (Mukâtil b. Süleyman el-Belhî, *el-Eşbâh ve'n-nazâir fi'l-Kur'âni'l-kerîm*, thk. Abdullah Mahmûd Şahhâta, et-tab'atü's-sâniye, Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyye el-âmmе İ'l-kütüb, 1414/1994, s. 95-97; el-Hüseyn b. Muhammed er-Râgıb el-İsfahânî, *Müfredâtu elfâzi'l-Kur'ân*, thk. Safvân Adnan Dâvûdî, Dimaşk: Dâru'l-kalem, Beyrut: ed-Dâru's-şâmiyye, 1412/1992, s. 714-17; Mecdüddin Muhammed b. Ya'kûb el-Fîrûzâbâdî, *Basâiru zev't-temyîz fi letâifi'l-kitâbi'l-azîz*, thk. Abdu'l-Alîm et-Tahâvî, Beyrut: el-Mektebetü'l-ilmiyye, tarihsiz, İV 361-64). İkinci tür kullanımı, bu kelimenin Türkçe'de "ateist, inançsız, inkârcı" gibi kelimelerle karşılaşmanın yetersiz ve eksik bir anlamlandırma olacağını göstermektedir. İtiraf etmek gerekirse, Kur'ân'da kastedilen anlamlarını daha iyi yansıtaçağından, kelimenin dilimize de geçmiş bulunan orijinalini kullanmamız gerekirdi. Fakat herkesin malumudur ki, dilimizde kâfir kelimesine, amacını aşan ve şahsiyeti rencide eden anlamlar da yüklenmiş, kelimenin orijinalinden esinlenerek nezaket kurallarını zorlamadan yapılan "örtme" mecazı kaybolmuştur. Bu yüzden biz, bu çalışmamızda kâfir kelimesi yerine, onun imanla ilgili bütün anlamlarını içerecek biçimde "inkârcı" kelimesini kullanmayı uygun bulduk.

28 et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, XXIII, 12; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, İV, 19; er-Râzi, *Mefâthu'l-gayb*, XXVI, 74-75; İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ân*, VI, 566; VI, 4033.

29 Yâsîn (36), 47.

30 Yâsîn Suresi'nin nüzul zamanı hakkında bir değerlendirme için bkz. Muhammed Esed, *Kur'ân Mesajı Meal-Tefsîr*, çev. C. Koytak-A. Ertürk, İstanbul: İşaret Yay., 1999/1420, s. 895.

“doyurma” anlamına işaret ederken,³¹ diğer yandan ilk İslâm toplumunun içinde bulunduğu maddi sıkıntının boyutlarını gözler önüne sermek suretiyle (Zira fakir Müslümanların karınlarının doyurulması bile önemli bir infak olarak gösterilmektedir.) tarihe tanıklık etmektedir. Aynı zamanda bu ayet, erken dönemde Allah’ın dilemesi, gücü, yaratması, dolaylı olarak da kader gibi sonradan kelâm ilminin en önemli konuları arasında yer alan hususlarda Müslümanlarla inkârcılar arasında meydana gelen tartışmalara da ışık tutmaktadır.

Kur’ân’da, inkârcıların, şan-şöhrete kavuşmak, övülmek veya yanlış itikatlarınca Allah’a yaklaşmak, Hz. Peygamber’e ve İslâm’a karşı yürütülen faaliyetlere katkıda bulunmak, özellikle Müslümanlara karşı yapılan veya yapılması planlanan savaşlara maddî yardım sağlamak vb. amaçlarla yaptıkları harcamalar da infak kelimesiyle ifade edilerek, bunların ahirette onlara hiçbir fayda sağlamayacağı bildirilmektedir:³² *Onların bu dünya hayatı uğruna harcadıkları [lafzen: infak ettikleri] şeylerin durumu, kendilerine zulmeden bir kavmin tarlalarını vurup mahveden şiddetli ve uğultulu bir rüzgârın durumu gibidir.*³³ Bu ayet, kendinden bir önceki ayetle [Âl-i İmrân (3), 116] itibarı itibarıyla genel olarak bütün inkârcularla, daha önceki ayetlerle (surenin bu bölümünün girişi mahiyetindeki 110’uncu ayetten itibaren) ilişkisi bakımından ehl-i kitapla, kendinden sonraki ayetlerle (117-120’nci ayetler) bağlantısı yönünden münafıklarla ilgili gibi görünmektedir. Zaten müfessirler de bu ayette söz konusu edilen infakın, bu gruptan hangisi tarafından yapıldığını tartışmışlardır.³⁴ Üzerinde durduğumuz ayet, kendisinden önceki ayetin devamı gibidir. O ayette hitabın genel olarak bütün inkârculara yönelik olması dikkate alındığında, bu ayetin, onların –örneklendirmek için yukarıda zikrettiğimiz amaçlar doğrultusunda- yaptıkları harcamaları / masrafları kapsayacak şekilde yorumlanmasının metne aykırı düşmeyeceği ortadadır. Diğer iki ayette ise, bu amaçlardan yalnızca birisi bildirilerek, Allah’a ve ahiret gününe inanmayan birtakım kişilerin, sırf gösteriş olsun diye mallarını başkalarının yararına olarak harcadıklarından bahsedilmekte, bu davranışlarının onlara hiçbir fayda sağlamayacağı özenle vurgulanmaktadır.³⁵

2.b. Putperestlere (Müşriklere)* Atfedilen İnfak

Görüldüğü gibi, Kur’ân’da inkârculara isnat edilen infak kelimesi, “malını harcamak, başkasının yararına olarak sarfetmek” anlamına gelmekte, ancak

31 er-Râzi, *Mefâtihu’l-gayb*, XXVI, 75.

32 ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 396-97; er-Râzi, *Mefâtihu’l-gayb*, VIII, 170.

33 Al-i İmrân (3), 117. Çevirideki tercihler için bkz. Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, *Fethu’l-kadîr el-câmi’ beyne fenneyi’r-rivâye ve’l-dirâye min ilmi’r-tefsîr*; Kahire: Dâru’l-hadîs, 1413/1993, I, 558.

34 et-Taberî, *Câmiu’l-beyân*, IV, 59; İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-mesîr*, I, 445; er-Râzi, *Mefâtihu’l-gayb*, VIII, 170.

35 Bakara (2), 264; Nisâ (4), 38.

* Yukarıda verdiğimiz tanımdan da anlaşılacağı üzere, Kur’ânî terminolojiye göre, *inkârcı (kâfir)* kavramı, hiç şüphe yok ki, *putperest (müşrik)* kavramını da kapsamaktadır. Ancak

bu harcama herhangi bir alanla ve amaçla sınırlandırılmamaktadır. Kelimenin sözlük anlamıyla paralellik arzeden bu kullanım, müşriklerle ilgili anlamlarda da sürdürülmektedir. Nitekim Kur'ân'da, Allah'a ortak koşmanın (şirk) kötülüğünü ve Onun kudreti karşısında servetle övünmenin bayağılığını izah etmek üzere iki kişi örnek olarak sunulmaktadır. Bunlardan birisi, bağlarının güzelliğiyle, zenginliğiyle, gelirinin ve adamlarının çokluğuyla övünmekte, yaratılışı, öldükten sonra dirilişi ve kıyameti inkâr etmekte, Allah'a ortak koşmaktadır; diğeri ise, ona karşı çıkarak, Allah'ın yüceliğini, yaratılışı ve kıyameti hatırlatmakta, servetine güvenmemesi gerektiğini, zira bağlarının Rabbi tarafından tabii bir afetle yok edebileceğini söylemektedir. Gerçekten de neticede müşrik kişinin bağları tabii bir afetle yok edilmektedir.³⁶ Bu olayın son sahnesi şöyle tasvir edilmektedir: *[Sonunda] onun meyveleri helak edildi. Bunun üzerine o, [üzüm] bağı uğruna yaptığı harcamalardan [lafzen: infak ettiklerinden] ötürü ellerini ovuşturmaya başladı.*³⁷ Müfessirler, burada geçen infak kelimesinin, müşrik kişinin bağlarını imar etmek amacıyla yaptığı harcamaları anlatmak üzere kullanıldığı görüşündedirler.³⁸ Bu görüş doğrultusunda, bağların bakımını yapmak, onları koruyup geliştirmek, iyi ürün elde etmek vb. amaçlarla yapılan her türlü harcamanın bu ayetteki infak kelimesinin kapsamına girdiğini söyleyebiliriz. Hatta buradan hareketle ayeti biraz daha geniş yorumlayarak, üretim faaliyetleri esnasında yapılan bütün harcamaları infak çerçevesinde değerlendirmemiz yanlış olmaz.

Kur'ân'da, Mekke döneminin başlarından itibaren zenginlerden fakirlere, yetimlere ve diğer ihtiyaç sahiplerine yardım etmeleri istenmiştir. Kur'ân'ın sürekli yinelediği bu isteği, fakirleri İslâm'a çekmeyi amaçlayan stratejik bir tavır olmaktan ziyade, Mekke'de gelir dağılımının alabildiğine bozulduğunu, zenginlerle fakirler arasındaki gelir farkının oldukça büyüdüğünü ve fakirliğin çekilmez bir hal aldığını gösteren bir gösterge niteliğindedir. Ne var ki, müşrik zenginlerin bu son derece insani isteğe olumlu cevap vermedikleri bilinen bir gerçektir. Onların muhtaçlara yardım etmemelerinin sebeplerine, Kur'ân'da yeri geldikçe işaret edilmiş, bir ayette en temel sebep olarak cimrilikleri gösterilmiştir: *De ki, 'Şayet siz Rabbimin rahmet hazinelerine sahip olsaydınız, o zaman tükenir [lafzen: infak] korkusuyla [onları] sınıksız tutardınız [kimseye vermezsiniz]. İnsan pek cimridir.*³⁹ Müfessirlerin çoğunluğu

müşrik kavramının anlam alanı kâfir kavramına nazaran daha dardır. Her putperest inkârcı olduğu halde, her inkârcı putperest olmayabilmektedir. Müşriklere Kur'ân'da zaman zaman kâfir kavramıyla atıf yapılsa da, bu toplum kesimi genellikle kendi dîni nitelikleriyle zikredilmişlerdir. Bu yüzden biz de onlara nispet edilen infakı müstakil bir başlık altında ele almayı uygun gördük.

36 Kehf (18), 32-42.

37 Kehf (18), 42.

38 et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, XV, 250; el-Mâverdi, *en-Nüketü ve'l-uyûn*, III, 308; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 696; el-Kâdi Ebû Saîd Abdullah Ebû Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî el-Beydâvî, *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*, Beyrut: Dâru'l-fikr, 1416/1996, III, 499; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ân*, V, 156.

39 İsrâ (17), 100.

bu ayetteki infak kelimesinin genel anlamda, bir kısmı ise, tüketme, bitirme, fakirleşme, yoksullaşma anlamlarında kullanıldığı kanaatindedir.⁴⁰ Biz çeviriyi ikinci görüş doğrultusunda yapmakla birlikte, her iki anlamın da mümkün olduğunu düşünüyoruz.

Infak kelimesinin müşriklerle ilgili kullanımında ortaya çıkan anlamları yalnızca bunlarla sınırlı değildir. Kur'an'da, müşriklerin eşleri için yaptıkları mihr vb. harcamaların da infak kelimesi ile ifade edildiği görülmektedir. Hicretin altıncı yılında Hz. Peygamber'in Mekke müşrikleri ile yaptığı Hudeybiye Anlaşması'nın bir maddesi gereğince, Mekke'den Medine'ye Müslümanların yanına iltica eden herkes, Kureyşlilere iade edilecekti. Köle ve çocuk gibi, başkasının (yani efendisinin, babasının vs.) velayeti altında bulunan kişiler de bu maddeye dahildi. Bu anlaşmanın hemen akabinde, daha Müslümanlar Medine'ye dönmeden birkaç Mekkeli kadın ve erkek bir yolu bulup Hz. Peygamber'e sığındılar. O, mültecilerin iadesi ile ilgili maddeyi bu kadınlara teşmil etmeyerek, yalnızca erkekleri iade etti. Fakat Kureyşliler bir kadının kocasının velayeti altında bulunduğunu ileri sürerek, Müslüman olduktan sonra kocalarının rızasını almadan Müslümanlara iltica eden kadınların kendilerine iade edilmesini istediler.⁴¹ Bu tür iltica faaliyetleri ve Mekke müşriklerinin onlarla ilgili talepleri, Müslümanlar Medine'ye döndükten sonra da sürmüş, fakat Hz. Peygamber yine aynı uygulamasında ısrar etmiştir. Bu olaylar üzerine, *Ey iman edenler; mü'min kadınlar hicret ederek size geldikleri zaman, onları sınayın. [Gerçi] Allah onların imanlarını en iyi bilendir ama, eğer mü'min olduklarını anlarsanız, onları kafirlere [müşriklere] iade etmeyin. Bunlar onlara, onlar da bunlara helal değildir. Onlara [önceki kocalarına] harcadıklarını [lafzen: infak ettiklerini] verin. [Mümtehine (60), 10] ayeti inerek, Hz. Peygamber'in uygulamasının doğru olduğunu bildirmiştir.⁴² Onun bu uygulaması, bir kadının, bir kölenin efendisinin emri ve velayeti altında olduğu gibi, kocasının emri ve velayeti altında olmadığını, kadının hürriyetinin bu kadar kısıtlanamayacağını gösteren açık bir örnektir. Müfessirler, bu ayetteki *infak ettikleri* ifadesi ile, "kadının mihrı"nin kastedildiğini ileri sürmüşlerdir.⁴³ Ayetin*

40 et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, XV, 170; el-Mâverdi, *en-Nüketü ve'l-uyûn*, III, 276; el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmî'l-Kur'an*, I, 174, X, 300; el-Firûzâbâdî, *Basîr*, V, 105-06.

41 İbn Hişâm, *es-Sıratü'n-nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sakkâ vd., Beyrut: Dâru İhyâ'it-türâs el-Arabî, tarihsiz, III, 331-32, 340; Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, Ankara: İmaj İç ve Dış Tic. A.Ş., 2003, I, 256, 259-60; M. Esed, *Kur'an Mesajı*, 1139-40.

42 et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, XXVIII, 67-68, 71-72; Nasr b. Muhammed b. Ahmed Ebu'l-Leys es-Semerkandî, *Tefsîru's-Semerkandî (Bahru'l-ulûm)*, Beyrut: Dâru'l-fikr, 1416/1996, III, 438; Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed el-Vâhidî en-Neysâbüri, *Esbâbü'n-nüzûl*, thk. Eymen Salih Şa'bân, et-tab'atü's-sâlise, Kahire: Dâru'l-hadîs, 1416/1996, s. 360-61; el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmî'l-Kur'an*, XVIII, 55.

43 et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, XXVIII, 69-71; Ebu'l-Leys es-Semerkandî, *Bahru'l-ulûm*, III, 439; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 505; er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXIX, 264-65; el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmî'l-Kur'an*, XVIII, 57-58; el-Beydâvî, *Envâru't-tenzîl*, V, 329; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, VII, 4912.

kapsamına giren durumlar için somut bir standart getirmesi bakımından bu görüş tercihe şayan olsa da, *harcadıkları* şeklinde daha genel ve kapsayıcı bir ifadenin kullanılması, bu gibi hususlarda mevcut şartlara göre esneklik gösterebilen bir bakış açısı geliştirmeye de kapı aralamaktadır.

2.c. Münafıklara* Atfedilen İnfak

Kur'an'da münafıklara infak isnadı, Tebük Savaşı ile ilgili olarak yapılmıştır. Hicretin dokuzuncu (M. 630) yılında Bizanslıların, Müslümanları imha etmek amacıyla büyük bir ordu hazırladıklarını haber alan Hz. Peygamber, bu tehdide derhal karşı savaş hazırlıklarına koyulmuş, bu cümleden olarak asker toplayıp teçhiz etmeye başlamıştır.⁴⁴ Tevbe Suresi'nin 38'inci ayetinden itibaren bu hazırlık aşaması ve bu esnada Hz. Peygamber'in karşılaştığı zorluklar gündeme getirilerek, münafıkların savaşa katılmamak için sığındıkları türlü bahanelere ve çıkardıkları fitnelere temas edilmektedir. Bu fitnelerden birisi olarak, onların mali katkı sağlama karşılığında savaşa katılmamayı önerdiklerine işaret edilmekte, bu amaçla yaptıkları harcamaların kabul edilmeyeceği belirtilmektedir: *De ki, ister isteyerek, ister istemeyerek verin [lafzen: infak edin], [bu] sizden kesinlikle kabul edilmeyecektir; çünkü siz isyankâr (fâsık) bir topluluksunuz.*⁴⁵ Sonraki ayette hem infak kelimesi, hem de onunla aynı kökten gelen *nafakât (harcamalar)* lafzı, yine münafıklarla ilgili olarak geçmektedir. Surenin oldukça ileri bir bölümünde bedevi münafıkların da savaşa katılmama karşılığında İslâm ordusuna mâlî katkı sağladıkları, fakat bunu cereme / mâlî ceza (*mağram*) saydıklarından istemeyerek verdikleri ve ordunun mağlup olmasını istedikleri belirtilmektedir.⁴⁶ Müfessirler, bu ayetlerde yer alan infak ve nafakât kelimelerinin, Müslümanların hazırlandığı savaş için münafıkların yaptıkları para ve diğer mal cinsinden her türlü harcamayı kapsayacak şekilde kullanıldığı hususunda görüş birliği içerisinde olduklarıdır.⁴⁷

Bu yorum doğrultusunda ayetlerden, "Müslümanların yapacakları savaşlarda kullanılmak üzere münafıkların verecekleri para ve diğer eşyaların kabul edilmemesi gerektiği" gibi bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Oysa böyle sı-

* Kur'ânî terminolojide, *inkârcı (kâfir)* kavramı, müşrik kavramının yanı sıra *münâfık* kavramını da kapsamaktadır. Ne var ki, Müslümanlarla aynı toplumda yaşadıkları, hatta İslâmı kabul etmiş gördükleri halde İslâm ve Müslümanlar aleyhine yürüttükleri faaliyetlerden ötürü, münafıklara karşı Kur'an'da özel bir strateji izlenmiş, buna paralel olarak da diğer inkârcı kesimlere karşı olandan epeyce farklı bir söylem geliştirilmiştir. Bu yüzden biz de onlara isnat edilen infakı, *İnkârcılara Atfedilen İnfak* başlığı altında değil de, müstakim olarak ele almayı uygun gördük. Bununla, onlara atfedilen infakın anlamını ve niteliklerini daha iyi ortaya koymayı hedefledik.

44 Tebük Savaşı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mevlânâ Şibli, *İslâm Tarihi -Asr-ı Saâdet-*, derleyen: Seyyid Süleyman en-Nedvî, çev. Ömer Rıza [Doğrul], İstanbul: Asâr-ı İlmiye Kutüphanesi, 1346/1928, I, 500-02; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 336-42.

45 Tevbe (9), 53.

46 Tevbe (9), 98. Açıklama için bkz. Taberî, XI, 4.

47 et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, X, 151-52, XI, 4; Ebu'l-Leys es-Semerkandî, *Bahru'l-ulûm*, II, 66; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 271; el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmî'l-Kur'ân*, VIII, 89-90; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, IV, 2568-69.

nırlayıcı bir çıkarım makul olmadığı gibi, ayetin metinsel ve tarihsel bağlamlarıyla da bağdaşmamaktadır. Bu ayetlerin öncesi, Tebük Seferi'ne çıkmadan önce yapılan hazırlıklarla ilgilidir. O dönemde Bizans İmparatorluğu dünyanın en ileri devleti, ordusu da dünyanın en güçlü ordusu konumundadır. Kur'ân'ın ilgili ifadelerinden, böyle bir gücün karşısına çıkıp çıkmama konusunda sadece münafıkların değil, bazı Müslümanların bile başta oldukça mütereddit davrandıkları anlaşılmaktadır.⁴⁸ Fakat Müslümanlar savaşa katılmamak maksadıyla Hz. Peygamber'den izin istemezken, münafıklar izin istemişler,⁴⁹ çeşitli mazeretler ileri sürerek ısrarlarını sürdürmüşler, hatta artık savaşa katılmamaya kesin karar vererek saflarını ayırmışlar, Müslümanların mağlup olacaklarına kesin gözüyle bakarak sonucu beklemeye başlamışlardır.⁵⁰ Üzerinde durduğumuz ayetler işte bu aşamadan sonraki bir durumdan söz etmektedir. Bu ayetlerin konusunu teşkil eden durumun ne olduğunu tespit edebilmek için, münafıkların, katılmadıkları bir savaş dolayısıyla Müslümanlara niye maddi yardım önerdiklerini ortaya koymak gerekir. Bir önceki ayette onlarla Müslümanlar arasında bir restleşme yaşandığı, Hz. Peygamber ve taraftarlarının onları "Allah'ın veya kendilerinin cezalandıracağını" söylemek suretiyle tehdit ettikleri belirtilmektedir. Öyleyse, gerek Bizans ordusunun karşısına çıkmaya cesaret edememeleri, gerekse içinde yaşadıkları coğrafyayı ve toplumu yöneten Müslümanlarla çatışma içerisine girmek istememeleri, onlara, maddi yardım karşılığında savaştan muaf tutulmayı önermelerini düşündürmüş olabilir. Ayrıca inandırdığı değerler uğruna savaşmak, insana gerçekten zor gelir. Bu sebeple, bazı münafıklar gönül rızasıyla mali bir bedel ödeyerek de savaştan muaf tutulmayı amaçlamış olabilirler. O halde ele aldığımız iki ayetteki infak kelimesi, "münafıkların, savaştan muaf tutulmaları karşılığında mali bedel vermeleri" anlamına gelmektedir. Bazı müfessirlerin, İbn Abbas'a (68/687) dayanarak, el-Ced b. Kays isimli bir münafığın Rasûlüllah'a hitaben, "İşte malım, onu sana yardım olarak veriyorum." diyerek, savaşa gitmemek için izin istemesini, bu ayetlerden ilkinin en azından anlamına uygun bir nüzul sebebi olarak göstermesi,⁵¹ bizim bu görüşümüzü destekleyen bir kanıt mahiyetindedir.

Başka bir ayette, münafıkların Hz. Peygamber'in ashabı için yaptıkları harcamaları ifade etmek üzere infak kelimesini kullandıkları görülmektedir: *Allah'ın Peygamberi'nin yanında olanlar için harcama yapmayın [lafzen: in-*

48 Şu ayet bile Hz. Peygamber'in savaş kararı karşısında bazı Müslümanların takındıkları tavır tasvir etmeye yeterlidir: *Ey iman edenler, size ne oluyor ki, 'Allah yolunda savaşa çıkın!' dediği zaman yere çakılıp kaldınız. Dünya hayatını ahirete tercih mi ediyorsunuz?* Tevbe (9), 38.

49 Tevbe (9), 44-45.

50 Tevbe (9), 49-52.

51 et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, X, 152; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 271; el-Alûsî, *Râhu'l-meânî*, X, 169.

*fak etmeyin] ki, dağılıp gitsinler.*⁵² Allah'ın ayetine yansıyan bu sözleriyle onlar, İbn Abbas'a göre, Hz. Muhammed ve ashabının açlığını gidermelerine, Dahhâk'a (106/723) göre, Müslümanlara farz olan zekât dışında yaptıkları mâlî yardımlara ve bağışlara vurgu yapmışlardır. Katâde (118/736) ise, ayette geçtiği şekliyle bu sözü, münafıkların lideri Abdullah b. Übey'e isnat etmekle yetinmektedir.⁵³ Kanaatimizce, buradaki infak kelimesinin anlamını sınırlandırmayı gerektirecek herhangi bir durum yoktur. Münafıklar bu sözleriyle, Hz. Muhammed ve ashabı lehine yaptıkları her türlü harcamayı kastetmiş olmalıdırlar. Bu yüzden Katâde'nin tavrı daha isabetli görünmektedir.

2.d. Ehl-i Kitâbın İnfakı

Kur'ân'da Yahudi ve Hıristiyan din adamları (hahamlar ve rahipler), insanların mallarını haksız bir şekilde elde ettikleri, bu malları kullanımdan alıkoydukları ve Allah yolundan saptırdıkları için eleştirilmektedir: *Ey iman edenler; hahamların ve rahiplerin çoğu insanların mallarını haksız olarak yiyip, [insanları] Allah'ın yolundan saptırırlar. Altını ve gümüşü gömüleyip de Allah yolunda harcamayanlar [lafzen: infak etmeyenler] var ya, onları acıklı bir azapla müjdele.*⁵⁴ Bu ayette, infak etmenin anlamı, *kenz* (gömüleme, gömü, gizleme, saklama) kavramının tanımına bağlı olarak değişiklik arz etmektedir; çünkü onun karşıtı olarak kullanılmaktadır. Kenzin mahiyeti konusu ise, o kadar tartışmalıdır ki, ortaya çıkan görüşleri birbiriyle uzlaştırmak imkansız denecek kadar zordur. Bu konuda, fikirlerini değişik hadislere dayanarak oluşturan sahabiler arasında bile derin görüş ayrılıkları vardır. Onları bu konuda üç gruba ayırmak mümkündür. Hz. Ömer (23/644), İbn Abbas, Ebû Hüreyre (58/678) gibi isimler başta olmak üzere sahabilerin çoğu, *kenzi* "zekâtı verilmeyen mal" şeklinde tanımlayarak, ne kadar çok olursa olsun, zekâtı verilen malı *kenz* kapsamında görmemektedir. Ebû Hüreyre'nin dayandığı hadisin bir versiyonunda "hakkı ödenen" ifadesi yer almaktadır. Sadece zekât vermeyi değil, aynı zamanda ana-babaya, akrabaya, yoksullara yardım etme gibi mâlî mükellefiyetleri de bu ifade içerisinde değerlendirmek mümkündür ki, bu durumda *kenzin* kapsamını daraltırken, infak edilmesi gereken malın çerçevesini genişleten bir görüşün varlığından söz edilebilir. Alî b. Ebî Tâlib'in (40/661) başını çektiği diğer bir grup ise, *kenzin* zekâtla değil, "mal biriktirme / yığma" ile ilişkili olduğunu ileri sürerek, zekâtı verilsin veya verilmesin, dört bin [dirhemi] aşan her malı *kenz* kavramının kapsamında değerlendirilmekte, bu miktarı aşan malın sahibi tarafından infak etmesi gerektiğini ileri sürmektedir. *Kenz* konusundaki en aşırı görüş hiç şüphesiz Ebû Zer (32/653) ve onun gibi düşünenlere aittir. O, ayetin zahirini esas alarak, Müslüman olsun veya olmasın, bir kişinin kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin (*el-iyâl*) [kısa süreli] ihtiyaçlarını aşan mallarını ellerinde tutmalarının

52 Münâfikûn (63), 7.

53 et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, XXVIII, 111-12.

54 Tevbe (9), 34.

kenz olduğunu, dolayısıyla bunu mutlaka infak etmeleri gerektiğini ısrarla savunmuş, ayetin yalnızca Yahudi ve Hıristiyanlar (Ehl-i Kitâb) hakkında indiğini söyleyen Şam valisi Muâviye'ye sert bir biçimde çıkmış, gerek bu hareketi, gerekse görüşünde ısrar etmesi yüzünden üçüncü Halife Osman tarafından Rebeze'ye sürülmüş, ölünceye kadar orada ikamete mecbur kalmıştır. Sahabilerin çoğu, "Şayet malın hepsini infak etmek gerekseydi, o zaman miras ayetlerinin hiçbir anlamı kalmazdı." diyerek, ona karşı çıkmışlardır.⁵⁵

Müfessirler sahabilerden gelen bu görüşleri esas kabul ederek, onların aynı veya benzeri değerlendirmeler yapmışlardır. Hemen belirtmeliyiz ki, neredeyse bütün müfessirler Ebû Zer'in görüşünün, ayetin sadece Ehli- Kitapla değil, aynı zamanda Müslümanlarla da ilgili olduğunu savunan tarafını kabul ederken, diğer tarafını benimsememişlerdir. Onların çoğunluğu, kenz kavramını zekâtla ilişkilendirerek, zekâtı ödenen malları bu kavramın kapsamında görmemişlerdir.⁵⁶ Fakat kenz kavramını mal biriktirme ile ilişkilendirerek, Hz. Ali'nin koyduğu para sınırını, "çok mal biriktirme, gereksiz yere mal istifleme" gibi ifadelerle dönüştürmüşler, zekâtı ödensin veya ödenmesin, biriktirilen bu tür malları kenz saymışlardır.⁵⁷ XX. Asır müfessirlerimizden M. Hamdi Yazır (1942) ise, bir adım daha atarak, ayette söz konusu olan altın ile gümüşün esasen para olduğuna, bu yüzden insanların gerçek ihtiyaçlarına sarfedilmek üzere piyasada tedavülde bulunması gerektiğine dikkat çektikten sonra, bu tür malları piyasadan çekerek, gerek gömmek, gerek hazinelerde, sandıklarda veya herhangi bir yerde gizlemek suretiyle yağmanın kenz olduğunu vurgulamıştır.⁵⁸ Biz de, onun çağdaş ifadelerle yaptığı, daha açıkçası, Hz. Ali'nin görüşünün çağdaş versiyonu gibi duran bu tanımına katılıyor, paralar başta olmak üzere, ihtiyaç duyulan malların, bireyler, gruplar veya kurumlar (devlet dahil) tarafından insanlara zarar verecek şekilde piyasadan çekilmesinin kenz olduğunu düşünüyoruz. Çünkü yukarıdaki ayette Yahudi ve Hıristiyan din adamlarının şiddetle eleştirilmelerinin sebebi, Kur'an'ın vahyedildiği dönemde birer süs eşyası olmanın yanında para işlevini de yerine getiren altın ile gümüşü dindâşlarından gereksiz yere toplayarak, bu paraları hem gerçek ihtiyaç sahiplerine transfer etmemeleri –ki, bu durumda zekât sadece bir örnek olarak kalmaktadır-, hem de bunları piyasadan çekmeleridir; zira para piyasadan çekilince, emisyon hacminin daralması, insanların alım güçlerinin düşmesi ve piyasanın canlılığını yitirmesi zorunlu bir sonuç-

55 Ayrıntı bilgi için bkz. et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, X, 118-22; el-Mâverdi, *en-Nüketü ve'l-uyûn*, II, 357-58; ez-Zemahşeri, *el-Keşşâf*, II, 257-59; er-Râzi, *Mefâtihu'l-gayb*, XVI, 36-37; el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*, VIII, 56-59; el-Beydâvi, *Envâru't-tenzîl*, III, 142; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'an*, IV, 80-85; el-Alûsî, *Rûhu'l-meânî*, X, 126-27.

56 et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, X, 120-21; ez-Zemahşeri, *el-Keşşâf*, II, 257-58; el-Beydâvi, *Envâru't-tenzîl*, III, 142; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'an*, IV, 80.

57 er-Râzi, *Mefâtihu'l-gayb*, XVI, 37; el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*, VIII, 56, 59; el-Alûsî, *Rûhu'l-meânî*, X, 126.

58 Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, IV, 2520.

tur. Şu halde kenzin karşıtı olarak infak, “malı, özellikle tedavül aracı olan parayı doğru bir şekilde (=Allah yolunda) piyasaya döndürmek, özellikle de ihtiyaç sahiplerine yönlendirmek” anlamı taşımaktadır. Bu yönüyle infak, gelir dağılımının düzelmesi, fakirliğin önlenmesi, toplumsal refahın artması, insanların alım güçlerinin yükselmesi, piyasanın canlanması vb. hususlarda önemli katkılar sağlayan iktisadi yönü ağır basan bir Kur’ân kavramı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bizim keniz ve infak kavramlarıyla ilgili bu yorumumuz olağan şartlarda geçerli görülmesi gereken bir değerlendirmedir. Olağanüstü durumlarda, sözelimi, tabii afet durumunda veya toplumda birçok insanın aşırı fakirlik ve açlıkta burun buruna geldiği zamanlarda, kenzin alanı daralırken, infakin alanı genişlemelidir. Böylesi zamanlarda her zamankinden daha fazla infak yapmadan dîni-ahlâki yükümlülüğün gereklerinin yerine getirilemeyeceği ortadadır. Ebû Zer’in görüşü, işte böyle olağanüstü zamanlarda başvurulması gereken ve iktisadi durumu iyi olan Müslümanların her zamankinden daha yoğun bir uhrevî sorumluluk bilinciyle infaka yönelmeleri gerektiğine işaret eden bir görüş olarak değerlendirilebilir. Nitekim Kurtubî de onun görüşünün insanların ihtiyaçlarının rahatsız edici boyutlara ulaştığı bir dönemde ortaya çıktığı değerlendirmesini yapmaktadır.⁵⁹

Yukarıdaki ayetle ilgili değerlendirmemize son vermeden önce bir-iki meseleyi daha mütâlaa etmek istiyoruz. Bu ayette Yahudi ve Hıristiyan din adamları, insanların mallarını hem haksız bir şekilde elde ederek yığdıkları, hem de bunları infak etmedikleri için eleştirilmektedir. Müfessirler, ayette geçen “haksız bir şekilde” (*bi'l-bâtil*) ifadesini farklı biçimlerde yorumlamışlardır. Bu yorumlarda, pek çok haham ve rahibin, “Allah’ın emri olduğunu ve Ona yaklaştıracığını söyleyerek, dindaşlarından ibadethaneleri için bakım vs. bahanesiyle vergi şeklinde ve farz olarak para toplamaları”⁶⁰ ve “halkı dini konularda para karşılığında bilinçli olarak yanlış bilgilendirmeleri” üzerinde durulmaktadır.⁶¹ Örnek olarak zikredilen bu kazanç yollarının ikisi de haram olduğuna göre, haram yollardan kazanılmış bile olsa, hiçbir malın atıl vaziyette bekletilmeyerek iktisadi hayata kazandırılması (=infak edilmesi) gerektiği Kur’ân’ın bir emri olmaktadır. Öte yandan bu ayet, dîni hizmetlerin yürütülebilmesi için gereğinden fazla para vs. toplamama, toplananları da iyi muhafaza ederek birilerinin zimmetine geçmesini önleme konusunda önemli mesajlar içermektedir.

2.e. Müslümanların İnfakı

İnfak kelimesi Kur’ân’da çoğunlukla Müslümanlarla ilgili olarak kullanılmıştır. Kelimenin anlamlarının çoğu da bu kullanımına bağlıdır. Kur’ân’ın

59 el-Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmîl-Kur’ân*, VIII, 58.

60 el-Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmîl-Kur’ân*, VIII, 56.

61 el-Mâverdi, *en-Nüketü ve’l-uyûn*, II, 357; er-Râzi, *Mefâtihu’l-gayb*, XVI, 34.

hemen başında, infak etmek, Allah'a saygılı mü'minlerin (*el-muttakîn*),⁶² iman ve namazdan sonra üçüncü özellikleri olarak geçmektedir.⁶³ İnfak etmek, diğer ayetlerde, Allah'ın ayetlerine inananların,⁶⁴ gerçek mü'minlerin,⁶⁵ büyük günahlardan sakınanların,⁶⁶ mütevazı ve ihlaslı kişilerin,⁶⁷ ehl-i kitap-tan olup da Kur'ân'ın ayetlerini işittikleri zaman İslâm'ı kabul edenlerin özellikleri arasında yer almaktadır.⁶⁸ Atıfta bulunduğumuz bu ayetlerin hepsi de Müslümanları, *Kendilerini rızıklandırdığımız / rızık olarak verdiğimiz şeylerden infak ederler.* cümlesi ile nitelendirmektedir. Konumuz açısından bu ifade oldukça önemlidir; zira infak kavramıyla ilgili açıklamaların ve tartışmaların çoğu bu ifade üzerinde yoğunlaşmaktadır. Biz, araştırmamızın sınırlılığını göz önüne alarak, bunlardan Bakara Suresi'nin üçüncü ayeti bağlamında yapılan açıklama ve tartışmaları geniş bir şekilde ele alırken, diğerlerine yalnızca gerektiği kadar temas etmekle yetineceğiz.

"Kendilerini rızıklandırdığımız şeylerden infak ederler." cümlesinde, her şeyden önce infakın rızık diye isimlendirilen maddelerden yapılması gerektiği dikkati çekmektedir. Bu, infaktan önce rızık kavramına kısaca temas etmeyi gerekli kılmaktadır. Müfessirler de öyle yapmışlar, Bakara Suresi'nin üçüncü ayetini açıklarken görüşlerini ortaya koymuşlardır. Genel olarak onlar, "ister helal, ister haram olsun, kendisinden faydalanılan her nesneyi" rızık kavramının kapsamında kabul etmişlerdir.⁶⁹ Bazı müfessirler, bu tarifteki istifadenin sadece maddi olmayabileceğini, dünyada olduğu gibi ahirette de gerçekleşebileceğini düşünerek, ilim ve amel gibi soyut kavramları, ayrıca rızık kelimesinin anlamlarından birinin "nasip" olmasına dayanarak da, bir kişiye nasip olan malarının yanı sıra eşi, çocuğu, kölesi vb. şeyleri rızık kapsamında değerlendirmişlerdir.⁷⁰ Mutezilî müfessirler başta olmak üzere diğer bir grup mü-

62 Genellikle *vikâye* kökünden geldiği kabul edilen *ittikâ'* kelimesi, çeşitli ayetlerde "sakınma, korunma, korkma, Allah'a itaat, Ona isyan etmeme, Ona itaatsizlikten sakınma, kalbini günahlardan arındırma" gibi anlamlarda kullanılmaktadır (el-Fîrûzâbâdî, *Basâir*, V, 256-63). Bu kelimenin ortaç (ism-i fail) şekli olan *muttakî* kelimesi yukarıda zikrettiğimiz ayet bağlamında, daha çok, "kendini şirkten koruyan, Allah'ın emirlerine uymamaktan kaçınan, Ona isyandan, ibadet ve itaate kusur etmekten korkan, büyük günah işlemekten çekinen mü'min" anlamlarına gelmektedir (et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, I, 100; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 45-46; el-Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, I, 180-82; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, I, 168-70). Bu yüzden biz, *muttakî* kelimesine, bütün bu anlamları karşılayacak biçimde "Allah'a saygılı mü'min" anlamı verdik.

63 Bakara (2), 3.

64 Secde (32), 16.

65 Enfâl (8), 3-4.

66 Şûrâ (42), 38.

67 Hac (22), 35.

68 Kasas (28), 54.

69 el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmî'l-Kur'ân*, I, 173; Alâüddin Ali b. Muhammed el-Bağdâdî (el-Hâzin), *Tefsîru'l-Hâzin (Lübâbü't-te'vîl fi Maânî't-Tenzîl)*, Beyrut: Dâru'l-ma'rife, tarihsiz, I, 23; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, I, 192; M. Vehbi, *Büyük Kur'ân Tefsiri*, I, 41.

70 Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd el-Ferâ el-Bagavî, *Tefsîru'l-Bagavî (Medlimü't-tenzîl)*, Beyrut: Dâru'l-ma'rife, 1413/1992, I, 47; er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, II, 28; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, I, 192.

fessir ise, haramın rızık olamayacağı görüşündedir.⁷¹ Burada zikretmeye gerek duymadığımız daha başka açıklamalar da vardır. Ancak isabetli bir şekilde neticede müfessirler, daha çok kelâmî nitelikteki bu tartışmaları bir tarafa bırakarak, ayetlerde sözü edilen infak kavramı ile rızık arasında meşruluk yönünden bir paralellik bulunduğunu, bu ayetlerde rızıkın Allah'a isnat edildiğini ve infak edenlerin övüldüğünü temel almak suretiyle, Allah'a isnat edilmesi ve Onun tarafından övülmesi mümkün olmayan rızıklarla infak yapılamayacağı, diğer bir anlatımla, gerek öznitelikleri, gerekse elde etme yolları itibarıyla mübah ve helâl olmayan rızıkların Müslümanların infakına konu olamayacağı hususunda görüş birliği içerisindeyler.⁷² Kanaatimizce bu görüş, sırf bir ilke ve ideal ortaya koyarak, olması gerekeni vasıflandırmaktadır; dolayısıyla yukarıda üzerinde durduğumuz, haram bile olsa, atıl vaziyette bekleyen bir malın, fakirlere verme, toplumsal yatırımlar yapma vb. yollarla iktisadi hayata kazandırılması, yani infak edilmesi gerektiğini belirten görüşle çelişmemektedir.

Müfessirler bu ayetteki infak kavramının anlamı ile ilgili tercihlerini, rızık kavramı hakkındaki tercihleri doğrultusunda yapmışlardır. İbn Abbas başta olmak üzere onların ekseriyeti, malı elden çıkarma ve sarfetme anlamına dayanarak, ister zekât ve nafaka gibi farz veya vacip, ister sadaka gibi mendup olsun bütün mali ibadetleri ve yardımlaşmaları infak kavramı içerisinde mütalaa etmiştir.⁷³ Bazıları ise, bununla yetinmemişler, infak edilen nimetleri görünen (*zâhir*) ve görünmeyen (*bâtın*) şeklinde iki gruba ayırarak, ilim öğretme gibi gözle görünmeyen birtakım yardımları da mecazen infak kavramının anlamına dahil etmişlerdir.⁷⁴ İlim öğrenmenin ve öğretmenin ne kadar gerekli olduğunu söylemeye gerek bile yoktur. Ancak araştırmamızın bundan sonraki kısımlarında da görüleceği üzere, hiçbir ayette “görünmeyen nimetlerden” infak yapılabileceğini gösteren ciddi bir belirtiye rastlamak mümkün değildir. Ayrıca “nesnelere / şeylerden” anlamındaki *mimmâ* edatı, harcarlar / infak ederler” fiiline bağlı olup,⁷⁵ bununla “mal” kastedilmektedir. Bu sebeple müfessirlerin büyük çoğunluğu, “kendilerini rızıklandırdığımız şeylerden / kendilerine rızık olarak verdiğimiz nesnelere...” ifadesini, zekâta, sadakaya vb. yardımlara konu olan malı kastederek, bazen “kendilerine verdiğimiz rızıklardan...” şeklinde açıklarken, bazen de “...mallardan...” şeklinde

71 ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 49-50; Ebû Ali el-Fadl b. el-Hasan et-Tabresî, *Mecmeu'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'ân*, Beyrut: Dâru'l-fikr, 1414/1994, I, 58; er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, II, 28-29.

72 Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî el-Cassâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, Beyrut: Dâru'l-fikr, 1414/1993, I, 35; et-Tabresî, *Mecmeu'l-beyân*, I, 58; el-Beydâvî, *Envâru't-tenzîl*, I, 119; el-Alûsî, *Rûhu'l-meânî*, I, 195.

73 el-Fîrûzâbâdî, *Basâtir*, V, 106-07; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, I, 192-93; M. Vehbî, *Büyük Kur'ân Tefsiri*, I, 41-42.

74 el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, I, 175; el-Alûsî, *Rûhu'l-meânî*, I, 195; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, I, 192.

75 Muhyiddîn ed-Dervîş, *İrâbü'l-Kur'âni'l-kerîm ve beyânühû*, et-tab'atü'l-hâmise, Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1317/1996, I, 24.

yorumlamaktadırlar. Yine bu bağlamda onlar, ayetteki *min* edatının kısmilik fonksiyonu (*et-teb'idiyye*) icra ettiğini belirtmektedirler; buna dayanarak elde bulunan malın hepsinin değil, bir kısmının infak edilmesi, bu esnada da israf ile cimrilik arasında orta bir yol izlenmesi gerektiği sonucunu çıkarmaktadırlar.⁷⁶ Şu halde infakın yalnızca mal ile ilişkilendirilmesi genel kabul gören bir husustur. Öte yandan infakın kapsamını görünmeyen nimetleri de kapsayacak şekilde genişleten yorumu, kavramın yukarıda birkaç örneğini zikrettiğimiz sözlük anlamı ile de bağdaştırmak zor görünmektedir; zira Arapça'da "İlim / bilgi infak ettim." biçiminde bir cümle kurmanın, zorlama bir kullanım olacağı açıktır. Buna karşılık, yine yukarıdaki örneklerden, infak kelimesinin somut bir nimet ile birlikte kullanıldığını ve bu nimeti sarfetme, harcarma, tüketme, verme gibi anlamlara geldiğini anlamak zor değildir.

İlmî kişiliğiyle temayüz eden sahabilerden İbn Abbas, bu ayette geçen infakın malların zekâtı anlamına geldiği kanaatindeydi.⁷⁷ İbn Meş'ûd'un (32/652) başını çektiği önemli bir sahabe grubu ise, bu ayetin zekât farz kılınmadan önce vahyedildiğini söyleyerek bu görüşe itiraz ettikten sonra, buradaki infakla, bir kişinin aile fertleri ve akrabası için yaptığı harcamaların kastedildiğini ileri sürmektedir.⁷⁸ Bakara Suresi'nin Medine'de inmeye başlayan ilk sure olduğu,⁷⁹ genel kabule göre zekâtın da hicretin ikinci yılında farz kılındığı yönündeki bilgiler,⁸⁰ İbn Meş'ûd'u bu itirazında haklı çıkarır niteliktedir. Ne var ki, gerek genel bir kavram olarak infak, gerekse onun kapsamına giren zekât, sadaka vb. karşılıksız (borç kapsamına girmeyen) yardım türlerinin Mekke döneminin başlarından itibaren Kur'ân'da Müslümanların yükümlülüklerinin peyderpey artırılarak söz konusu edilmesi,⁸¹ İbn Abbas'ın görüşünün de doğru olabileceğini akla getirmektedir.

Sahabilerden sonra da bu konuyla ilgili değerlendirmeler devam etmiştir. Müfessirlerden bir kısmı onlardan rivayet edilen görüşleri olduğu gibi kabul ederken, diğer bir kısmı da biraz farklı bakış açıları geliştirmişlerdir. Katâde⁸² ile Kelbî (140/757) İbn Abbas'ın görüşüne katılırken,⁸³ Süddî (128/745)

76 et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, I, 104-05; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 50; et-Tabresî, *Mecmeu'l-beyân*, I, 57; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, I, 25; el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, I, 174-75; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ân*, I, 65.

77 Ali b. Ebî Talha, *Sahîfeü Ali b. Ebî Talha an İbn Abbâs fi tefsîri'l-Kur'âni'l-kerîm*, thk. Râşid Abdulmün'im er-Racâl, Kâhire: Mektebetü's-sünne, 1411/1991, s. 77-78; et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, I, 104; el-Mâverdi, *en-Nüketü ve'l-uyûn*, I, 69; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, I, 26.

78 et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, I, 104-05; el-Mâverdi, *en-Nüketü ve'l-uyûn*, I, 70; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, I, 26; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ân*, I, 65.

79 el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, I, 148.

80 Hayreddin Karaman vd., *İbadet ve Müesseseler Olarak Zekât*, İstanbul: İslâmî İlimler Arş. Vakfı Yay., 1984, s. 17-18 (Ali Özek'in yazdığı Giriş).

81 Geniş bilgi için bkz. Karaman vd., *İbadet ve Müesseseler Olarak Zekât*, 11-16 (Ali Özek'in yazdığı Giriş).

82 İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, I, 26.

83 Ebu'l-Leys es-Semerkandî, *Bahru'l-ulûm*, I, 23.

de İbn Mes'ûd'un görüşünü benimsemiştir.⁸⁴ Dahhâk ise, "Tevbe Suresi'nin farz sadakalarla ilgili ayetleri ininceye kadar [Müslümanlar] imkanları nispetinde ve ellerinden geldiğince nafaka ile Allah'a yaklaş[maya çalışı]yorlardı. Bu [ayetler] değişmeyen (sabit) ve neshedici ayetlerdir." diyerek,⁸⁵ Bakara Suresi'nin üçüncü ayetindeki infakın gönüllü olarak verilen sadaka anlamı taşıdığını, fakat zorunlu sadakayı emreden ayetlerle hükmünün kaldırıldığını ileri sürmüştür.⁸⁶ İbnü'l-Cevzî (597/1200), bazı müfessirlerin buradaki infak kelimesine, "zekât farz (vâcib) kılınmadan önce farz kılınmış olan nafaka" anlamı verdiklerini belirttikten sonra, "Onlara göre, [önceden] bir Müslümanın kendisine bir gün ve gece yetecek kadar [malı] elinde tutması, bunun haricindekileri fakirlere [infak etmek] üzere ayırması farzdır. Onların görüşlerine göre, bu ayet zekât ayetiyle neshedilmiştir. Oysa doğru olan bu görüşün aksidir."⁸⁷ cümleleriyle bir yandan onların görüşlerini özetlerken, diğer yandan kendi tercihini de ortaya koymuştur. O, *Her ne hayır [mal] harcarsanız / infak ederseniz, o, ebeveyn... içindir.*⁸⁸ ayetini açıklarken de aynı görüşlere temas etmiş, bunların doğru olmadığını belirtmiştir.⁸⁹ Biz de onun görüşüne katılarak, zekâtın farz kılındığını bildiren ayetlerin, kendilerinden önce inip, infakın (yardım, sadaka, nafaka vb.) farz veya nafile olduğunu bildiren ayetleri neshetmediğini, aynı konuyla ilgili bu tür ayetler arasındaki ilişkinin, nesh açısından değil, aşamalı (tedrîcî) iniş açısından ele alınmasının daha doğru olacağını düşünüyörüz.

Bu ayetteki infak kavramı ile ilgili olarak görüş beyan eden diğer bir müfessir de Taberî'dir. Onun açıklaması özetle şöyledir: Bu ayette, kişinin ailesi, yakınları ve diğer insanlar için yapması gereken bütün harcamaları kapsayan genel bir ifade kullanılmıştır. Böyle genel ifadeler tahsis edilmediği sürece genel anlam taşırlar. Bu ayette de muttakiler, infak kavramının genel anlamının gerektirdiği şekilde menkul ve gayr-i menkul bütün mallarından kaynaklanan her türlü mali yükümlülüklerini yerine getirdikleri için övülmüşlerdir.⁹⁰ Ebu'l-Leys Semerkandî (383/993), infak kelimesini, ister gönüllü yapılan / zorunlu olmayan (tatayvu), ister farz olsun, her türlü mali sorumluluğu kapsayacak şekilde açıklayanlar bulunduğunu bildirerek, bu görüşe atıfta bulunmaktadır.⁹¹ Zemahşerî de biraz farklı bir anlatımla bu görüşü savunmaktadır. O, infak kelimesinin "zorunlu olmayan harcama" (tasadduk) anlamına geldiğini söyledikten sonra, ayette Müslümanların ikinci özellikleri olarak zikredilen namaz kılma ile infak etme arasında paralellik kurmakta, nasıl ki, namaz kelimesi ile farz olan ibadet kastediliyorsa, aynı şekilde infakın da

84 Ebu'l-Leys es-Semerkandî, *Bahrü'l-ulûm*, I, 23.

85 et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, I, 104.

86 el-Mâverdi, *en-Nüketü ve'l-uyûn*, I, 70; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ân*, I, 65.

87 İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, I, 26.

88 Bakara (2), 215.

89 İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*; I, 234.

90 et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, I, 105.

91 Ebu'l-Leys es-Semerkandî, *Bahrü'l-ulûm*, I, 23.

farz olan zekât anlamı ifade edebileceğini belirtmektedir. Aynı zamanda o, infak eden herkesi kapsayacak şekilde geniş / sınırsız (mutlak) kullanılması sebebiyle buradaki infaka, “hayır yolunda yapılan her türlü harcama” anlamı da verilebileceğini vurgulamaktadır.⁹² İbn Kesîr (771/1369) de benzer bir mantık yürüterek bu müfessirlerle aynı görüşü savunmaktadır.⁹³

Râzî ise, diğer müfessirlerle aynı görüşü benimsemekle birlikte, vâcip (farz) olan infaki örnekendirerek, bir Müslümanın zekât vermesini, gerek kendisi, gerekse nafakalarını karşılamakla sorumlu olduğu kişiler için harcama yapmasını ve Allah yolunda yapılan bir savaşa (cihat) maddi destek sağlamasını örnek olarak zikretmektedir.⁹⁴ Onun bu açıklamasında bize göre dikkat çeken en önemli husus, bir kişinin kendi ihtiyaçlarını gidermek amacıyla yaptığı masrafları farz olan infak kapsamında görmesidir. Arapça’da infak kelimesinin böyle bir kullanımı vardır. Nitekim Hz. Peygamber, “Bir dinarım var [onu nereye harca yapayım]?” diye soran bir adama, “Onu kendine harca / infak et.” karşılığı vermiştir.⁹⁵ Hâzin (741/1340), “infak ederler” ifadesine, “Allah’a itaat ve Onun yolu uğrunda [elden] çıkarıp, tasadduk ederler.” anlamı verdikten sonra, Râzî’nin açıklamalarını örnekleri artırarak tekrarlamaktadır. Ona göre, Râzî’nin verdiği örneklerin yanı sıra adaklar farz olan, gönüllü verilen sadakalar ve bir babanın çocuklarına eşitliği gözeterek yaptığı maddi yardımlar ise mendup olan infak çeşitlerine örnek teşkil etmektedir.⁹⁶

Bakara Suresi’nin üçüncü ayeti bağlamında buraya kadar verdiğimiz bilgiler genel kanaati yansıtmaktadır. Bu bilgiler, Müslümanlar için kullanılan infak kavramının, zekât vermeyi, kişinin gerek kendisinin, gerek ana-babasının ve çocuklarının, gerekse diğer yakınlarının ihtiyaçları için malını sarfetmesini, haklı nedenlere dayanan savaş için maddi katkı sağlamayı, akraba olup olmadıklarına bakmaksızın herkese yapılan sadaka, teberru vb. geri istenmeyen her türlü yardımı kapsadığını göstermektedir. Yine bu bilgilerden hareketle bu ayetin konumuzla ilgili kısmını, “Kendisine verilen rızıklardan Allah’ın övgüsüne layık bir şekilde harcama yaparlar.” şeklinde yorumlamakta bir sakınca olmasa gerektir. Bu yorum doğrultusunda infak kavramının çerçevesi, ismi geçen harcamaların yanı sıra, üretim, yatırım, tüketim, eğitim, öğretim vb. amaçlar için yapılan meşru ve iyi niyetli harcamaları da kapsayacak şekilde olabildiğince genişlemektedir. Diğer birçok ayette de infak kelimesi bu geniş yorumla imkan verecek şekilde geçmektedir.⁹⁷ İnfak

92 ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 50.

93 İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’ân*, I, 65.

94 er-Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, II, 29. Benzer bir açıklama için bkz. Çağrıncı, *İnfak*, XXII, 289.

95 el-Vâhidî, *Esbâbü’n-nüüzûl*, 61; İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-mesîr*, I, 23.

96 el-Hâzin, *Lübâbü’t-te’vîl*, I, 23.

97 Örnek olarak bkz. Bakara (2), 215. Açıklama için bkz. et-Taberî, *Câmiu’l-beyân*, II, 243; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 254; İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-mesîr*, I, 234; et-Tabresî, *Mecmeu’l-beyân*, II, 72. Bakara (2), 254. Açıklama için bkz. et-Taberî, *Câmiu’l-beyân*, III, 3; el-Hâzin, *Lübâbü’t-te’vîl*, I, 182-83. Al-i İmrân (3), 134. Açıklama için bkz. er-Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, IX, 8. İbrâhîm (14), 31-34; Münâfikûn (63), 10; Tegâbûn (64), 16.

kelimesi, özellikle *Allah yolunda (fi sebîlillâh)* tamlamasıyla birlikte kullanıldığında, diğer anlamlarından daha öncelikli olarak "Müslümanların Allah'ın yolu / dini uğruna yaptıkları savaşlara maddi katkı sağlama, bilhassa para yardımı yapma" anlamı kazanmaktadır.⁹⁸ Yine yukarıdaki anlamlarına paralel olarak Kur'an'da infak, zorunlu olmayan sadaka, gönüllü olarak yapılan yardım,⁹⁹ hasımların arasını düzeltmek maksadıyla yapılan harcama,¹⁰⁰ bir kişinin nikah esnasında eşine verdiği mihr, gerek eşinin, gerekse çocuklarının yeme, içme, giyinme, barınma vb. ihtiyaçlarını karşılamak için yaptığı masraf,¹⁰¹ bir kişinin boşadığı kadına verdiği nafaka, çocuğunu emzirmesine karşılık yine ona verdiği süt ücreti¹⁰² anlamlarında kullanılmaktadır.

Netice olarak, bu anlamlardan hangisi kastedilmiş olursa olsun, Müslümanlar onur kırıcı olmayan ve helâl mallardan,¹⁰³ israf etmeksizin ve kısmaksızın dengeli bir şekilde,¹⁰⁴ hem açıktan, hem de gizlice,¹⁰⁵ hem darlık, hem de bolluk zamanlarında,¹⁰⁶ kişilerin durumlarını ve ihtiyaçların önem sırasını gözeterek,¹⁰⁷ belli nezakèt kuralları içerisinde (başa kakmadan ve incitmeden)¹⁰⁸ infak etmek zorundadırlar. Amaç, kendilerine infak ettiği kişileri tahakküm altına almak değil, sırf Allah'ın rızasını kazanmak ve imanı sağlamlaştırmak olmalıdır;¹⁰⁹ çünkü gökleri, ayı, güneşi, yeri, suyu, nehirleri, meyveleri velhasıl sayılamayacak kadar çok nimeti yaratıp insana veren Odur. Öyleyse, Allah'ın imanlı kulları hiçbir alışverişin, dostluğun ve aracılığın olmadığı ahiret günü gelmeden önce infak edilmelidir.¹¹⁰ Zaten insan

- 98 Bakara (2), 261-62. Açıklama için bkz. et-Taberî, *Mecmeu'l-beyân*, II, 180-81. Enfâl (8), 60. Açıklama için bkz. et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, X, 33. Tevbe (9), 99, 121. Açıklama için bkz. et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, XI, 66; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 311; eş-Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, II, 583. Muhammed (47), 38. Açıklama için bkz. er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXVIII, 65.
İnfâk kelimesi *Allah yolunda* nitelendirmesi olmaksızın da savaş için yapılan harcamaları ifade etmek üzere kullanılmıştır: Hadîd (57), 7, 10. Açıklama için bkz. et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, XXVIII, 217-19; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 462.
- 99 Bakara (2), 270. Açıklama için bkz. et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, III, 91; es-Semerkandî, *Bahru'l-ulûm*, I, 179.
- 100 Enfâl (8), 63. Açıklama için bkz. Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî, *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-tenzîl*, Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1415/1995, I, 478; eş-Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, II, 452.
- 101 Nisâ (4), 34. Açıklama için bkz. el-Mâverdî, *en-Nüketü ve'l-uyûn*, I, 480; el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmî'l-Kur'an*, V, 149; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1349-50. Mümtehine (60), 10-11. Açıklama için bkz. es-Semerkandî, *Bahru'l-ulûm*, III, 439-40; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 505; er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXIX, 265-66.
- 102 Talâk (65), 6-7. Açıklama için bkz. ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 547; en-Nesefî, *Medârikü't-tenzîl*, II, 697.
- 103 Bakara (2), 267.
- 104 Furkân (25), 67.
- 105 Bakara (2), 274; Ra'd (13), 22-24; Nahl (16), 75.
- 106 Al-i İmrân (3), 133-134.
- 107 Bakara (2), 215, 273.
- 108 Bakara (2), 261-262.
- 109 Bakara (2), 265, 272.
- 110 Bakara (2), 254; İbrâhîm (14), 31-34.

elindeki maddi nimetlerin gerçek sahibi değil, vekâleten kullanıcısıdır.¹¹¹ Allah da infak edilen malı fazlasıyla geri döndürecektir;¹¹² yani, infak neticesinde, yoksullar kısmen de olsa bazı ihtiyaçlarını karşılama mutluluğunu tadarken, infak eden kişi, başkalarının problemlerini paylaşma erdemliliği ve saygınlık gibi birtakım manevi kazançlar elde edecektir; ayrıca yoksulluğun getirdiği ahlâkî, toplumsal vs. dejenerasyonlardan bir kısmı önlenecek, toplumsal kaynaşma sağlanacak, birlik, dirlik, sevgi, saygı gibi temel değerlerle toplumsal yapı sağlanacak, iktisadi hayat bir nebze de olsa canlanacaktır. Infak etmemek ise, mal için felaket anlamı taşımaktadır.¹¹³ Özellikle, Allah yolunda harçmamak, Müslümanların kendilerini kendi elleriyle tehlikeye atmaları ile eş anlamlıdır.¹¹⁴ Bu tehlikeler göz önüne alındığında, infak eden Müslümanların sabredenlerle, vefakârlarla, [Allah'a] itaatkârlarla ve seherlerde af dileyenlerle birlikte zikredilerek övülmeleri¹¹⁵ ve ahiret hayatına yönelik olarak büyük mükâfâtlarla müjdelenmeleri¹¹⁶ çok daha anlamlı hale gelmektedir.

D. Sonuç

Araştırmamız göstermektedir ki, Kur'ân'ın en önemli kavramlarından biri olarak görebileceğimiz infak kavramının anlam çerçevesi, esas olarak infak kelimesi ve onun if'âl kalıbından türevlerinin (aynı kökten gelen nafaka kelimesi de dahil) sözlük anlamı etrafında şekillenmektedir. Bu yüzden kavrama rengini, "(malı) harcama, sarfetme, elden çıkarma" anlamları vermektedir. Infak deyince, genel olarak, insanların başka kişiler ve toplumlar için yaptığı harcamalar akla gelmekle birlikte, bireylerin kendileri ve aileleri için yaptıkları harcamalar da aynı kavramın kapsamında değerlendirilebilmektedir. Kur'ân'daki kullanımına göre, yalnızca Müslümanlar değil, aynı zamanda diğer din mensupları ve inkârcılar da mallarını infak edebilmektedirler. Hatta hangi dine mensup olurlarsa olsunlar, insanların oluşturdukları müesseselerin ve toplumların yaptıkları mâlî harcamaların da infak kapsamında değerlendirilmesinde bir sakınca yoktur. Ancak bu noktada yanlış anlamaların önüne geçmek için infakı, biri "övülmüş", diğeri, inkârcıların İslâm'a karşı harcamalarında olduğu gibi, "yerilmiş" olmak üzere iki gruba ayırmak isabetli olacaktır. Gayr-i müslimlere, çoğu makbul olmayan ve eleştirilen türden amaçlarla yaptıkları harcamalardan dolayı isnat edilen infak kelimesi sözlük anlamıyla (harcama, yardım etme, verme...) kullanılırken, Müslümanlara isnat edilen infak kelimesi, bu sözlük anlamlarının yanı sıra, İslâm'a göre zorunlu

111 Hadîd (57), 7.

112 Bakara (2), 272; Al-i İmrân (3), 92; Sebe (34), 39.

113 Bakara (2), 261-62, 266-68.

114 Bakara (2), 195.

115 Al-i İmrân (3), 17.

116 Bakara (2), 262, 268, 274; Al-i İmrân (3), 133-134; Ra'd (13), 22-24; Fâtur (35), 29-30; Hadîd (57), 7.

olup olmamasına ve güdülen amaca nispetle, zekât, sadaka, yardım, nafaka, teberru gibi isimler almaktadır ki, bu kelimenin halk arasında kullanılan anlamı da büyük ölçüde bunlardan ibarettir. Öte yandan, bu infak türlerinin usulüne uygun olarak, iyi niyetle ve yerli yerince yapılması da Kur'ân'ın ilkeleri arasında yer almaktadır. Bu bakımdan infak, makbul olan ve olmayan şeklinde tekrar iki gruba ayrılabilir.

Bu arada, Müslümanların Allah yolunda yaptığı kutsal savaşlara maddi katkı sağlamaya da infak denilmekte, infak eden kişi veya toplum hangi dini gruba mensup olursa olsun, bu isimlendirme değişmemektedir. Benzer bir şekilde kim veya kimler tarafından yapılırsa yapılsın, muhtaçların ihtiyaçlarını gidermeye yönelik bütün harcamalar, yani yardımlar yine infak kavramının anlam alanına girmektedir. Bundan ötürü, infak yapma fiili, mecaz bir kullanımla "insanlara maddi nimet vermesini / ihsan etmesini" ifade edecek biçimde Allah'a bile izafe edilmektedir. O halde herhangi bir amaca yönelik olarak yapılan bir harcamanın infak kapsamında değerlendirilebilmesi için ihtiyacı giderilen kişinin Müslüman olması şart değildir. Ayrıca, kendisi için infak yapılan mefûlün insan bireyi olması da şart değildir; Allah yolunda yapılan bir savaşa maddi katkı sağlama örneğinde olduğu gibi, toplumlar, kurumlar vs. lehine veya hayvanlar için yapılan yardım ve harcamalar da infak kavramının kapsamına girmektedir.

